सङ्कलनात्मकं मूल्याङ्कनम् - II (2013-14)

संस्कृतम् - सम्प्रेषणात्मकम्

कक्षा - नवमी

समय : होरात्रयम् **पूर्णाङ्कः 90**

निर्देशाः

(i) प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति।

खण्डः (क) अपठित-अवबोधनम् - 10 अङ्काः
खण्डः (ख) रचनात्मक-कार्यम् - 15 अङ्काः
खण्डः (ग) अनुप्रयुक्त-व्याकरणम् - 30 अङ्काः
खण्डः (घ) पठित-अवबोधनम् - 35 अङ्काः

(ii) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।

(iii) प्रश्नानाम् उत्तराणि खण्डानुसारं क्रमेणैव लेखनीयानि।

(iv) प्रश्नसंख्या अवश्यमेव लेखनीया।

(v) उत्तराणि संस्कृतेनैव लेखनीयानि।

JSUNIL TUTORIAL

खण्ड : 'क'

अपठित-अवबोधनम् - (10 अङ्काः)

1 **अथोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत।** 10

विज्ञानं मानवस्य हस्ते एतादृशं साधनम् अस्ति यत् सः तस्य सेवायै तत्परः वर्तते। यथा यातायाताय बहूनि साधनानि सन्ति शीतात् रक्षायै तापयन्त्राणि, ग्रीष्मस्य तापं दूरीकर्तुं च व्यजनानि वातानुकूलनयन्त्राणि च सन्ति। खाद्यपेयवस्तूनां शीतीकरणाय उष्णीकरणाय चापि विविधानि यन्त्राणि आविष्कृतानि। गृहादिकं प्रकाशेन उज्ज्वलं कर्तुं, समस्तविद्युत् उपकरणानां सञ्चालनाय च विद्युतः ऊर्जा प्रयुज्यते। अन्यच्च मनोरंजनाय दूरदर्शनं, सन्देशप्रेषणाय दूरभाषः, अन्यविविधकार्येभ्यः संगणकम् इत्यादयः नवीनाः आविष्काराः।

अद्यतनः मानवः विज्ञानं विना जीवनस्य कल्पनाम् अपि कथं करोतु? यथा सूत्रधारस्य इच्छया पुत्तलिका भ्रमति नृत्यति च तथा मानवोऽपि विज्ञानस्य दासः जातः। तस्य स्वतन्त्रता छिन्ना जाता। तेन रचितानि 'न भीषणानि शस्त्राणि तम् एव भीषयन्ति। अधुना सः तेभ्यः रक्षितुम् उपायान् अन्विष्यति। हा! कीदृशी विडम्बना।

I. **एकपदेन उत्तरत।**

Generated by CamScanner from intsig.com

(i) विज्ञानस्य साधनम् कस्य हस्ते अस्ति?

(ii) ग्रीष्मस्य तापं दूरीकर्तुं कानि यन्त्राणि?

II. **पूर्णवाक्येन उत्तरत।**

(i) विद्युतः ऊर्जा कुत्र प्रयुज्यते?

(ii) कानि विविधानि यन्त्राणि आविष्कृतानि?

III. **निर्देशानुसारं प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत -**

(i) 'तस्य सेवायै तत्परः' अत्र 'तस्य' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम्?

(अ) विज्ञानाय (ब) मानवाय

(स) साधनाय (द) जीवनाय

(ii) 'संगणकम् इत्यादयः नवीनाः आविष्काराः' अत्र विशेषणपदं किम्?

(अ) इत्यादयः (ब) संगणकम्

(स) नवीनाः (द) आविष्काराः

(iii) 'छिन्ना' शब्दस्य पर्यायपदं चित्वा लिखत -

(अ) नवीनाः (ब) रक्षा

(स) ऊर्जा (द) नष्टाः

(iv) 'अन्धकारेण' अस्य विलोमपदं किम्?

(अ) उपकरणेन (ब) प्रकाशेन

(स) विज्ञानेन (द) वायुयानेन

IV. **अस्य अनुच्छेदस्य उचितम् शीर्षकं लिखत।**

खण्डः 'ख'

रचनात्मकं-कार्यम् - (15 अङ्काः)

2 भगवती संगीता। प्रधानाचार्याय शुल्क क्षमार्थं प्रार्थना पत्रं लिखत्–

JSUNIL TUTORIAL

Generated by CamScanner from intsig.com

(i) ....

प्रधानाचार्यमहोदय:

राजकीयविद्यालय:

पानीपत

(ii) .... सादरं निवेदम् अस्ति (iii) .... अहम् अस्मिन् विद्यालये (iv) .... पठामि। अहम् एका (v) .... छात्रा अस्मि। मम अनुज: अपि (vi) .... सह पठति। मम पिता एक: कृषक: (vii) .... तस्य मासिक: आय: (viii) .... रूप्यकाणि अस्ति। स: मम शुल्क प्रदाने समर्थ: न अस्ति। अत: मह्या (ix) .... दत्वा भवन्त: मयि अनुग्रहं कुर्वन्तु।

धन्यवाद:

भवताम् (x) ....

संगीता

कक्षा – नवमी

तिथि ....

मञ्जूषा : अस्ति, महोदय, सेवायाम्, नवम कक्षायाम्, पञ्चसहस्र, शुल्क मुक्तिं, निर्धना, मया, आज्ञाकारी शिष्या, अस्ति।

10

3 मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया चित्रं दृष्ट्वा पञ्च वाक्यानि संस्कृतेन लिखत–

मञ्जूषा

जना:, सेवाम्, स्वस्थ:, रुग्णा:, उपचार:, चिकित्सालय:, अहर्निशम्, रोगिवाहनम्, चिकित्सक:, परस्परम्, परिचारिका, पश्यति, बहि:, शायिका:।

अथवा

JSUNIL TUTORIAL

Generated by CamScanner from intsig.com

'साक्षरता अभियानम्' इति विषयम् अधिकृत्य संस्कृतेन पञ्च वाक्यानि लिखत–

मञ्जूषा–देशस्य, समर्थः, नागरिकाः, बालकाः, उन्नतिः, सर्वेश्यः, शिक्षा, अज्ञानम्, अशिक्षितः, मूलभूतः अधिकारः, पाठ्यसामग्री, सर्वकारः, अस्ति, शिक्षकाः।

खण्डः 'ग'

अनुप्रयुक्त व्याकरणम् - (30 अङ्काः)

4 **उचितशब्दरूपाणि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत–**

(i) ते .... न्यायप्रियाः सन्ति।

(अ) राज्ञः (ब) राजा (स) राजानः (द) राजभिः

(ii) अहम् .... दृष्ट्वा अति प्रसन्नः अभवम्।

(अ) भवन्तः (ब) भवान् (स) भवता (द) भवन्तम्

(iii) विवेकानन्दः अति .... आसीत्।

(अ) विद्वान् (ब) विदुषाम् (स) विदुषा (द) विदुषि

(iv) विदेशं .... बालकाय धानं यच्छ।

(अ) गच्छन्ताम् (ब) गच्छते (स) गच्छन्तः (द) गच्छन्

(v) .... अजरः अमरश्च भवति।

(अ) आत्मानः (ब) आत्मानौ (स) आत्मा (द) आत्मना

(vi) प्रजाः .... आज्ञां पालयेयुः।

JSUNIL TUTORIAL

Generated by CamScanner from intsig.com

(अ) राज्ञा (ब) राजानः (स) राज्ञे (द) राज्ञः

5 **उचितसंख्यापदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत।** 6

(i) .... बालेषु माता स्निहयति। (त्रि)
(ii) .... सूर्यस्य उदयः पूर्वस्यां दिशि भवति। (एक)
(iii) मम गृहे .... बालिकाः सन्ति। (चतुर्)
(iv) कालाः .... भवन्ति। (त्रि)
(v) व्याकरणे तस्य .... मित्राणि सन्ति। (पञ्चन्)
(vi) मम मस्तके .... नेत्रे स्तः। (द्वि)

6 **प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितधातुरूपाणि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत।** 6

(vii) त्वम् अपि परोपकारी .... ।
(अ) अस्तु (ब) स्ताम्
(स) सन्तु (द) एधि

(viii) युवाम् गृहकार्यं .... ।
(अ) कुरुताम (ब) कुरुतम्
(स) कुरु (द) कुरुत।

(ix) यूयम् दीनेभ्यः न .... ।
(अ) क्रुध्येत् (ब) क्रुध्यत
(स) क्रुध्येयः (द) क्रुध्येतम्

(x) सेवकेभ्यः मोदकानि .... ।
(अ) रोचताम् (ब) रोचन्ताम्
(स) रोचस्व (द) रोचध्वम्

(xi) वयम् पुरस्कारं प्राप्य .... ।
(अ) मोदेरन् (ब) मोदेव
(स) मोदेवहि (द) मोदेमहि

(xii) चौराः वस्त्राणि न .... ।
(अ) हरन्तु (ब) हराणि
(स) हराम (द) हरत

JSUNIL TUTORIAL

Generated by CamScanner from intsig.com

7 उचित-उपपदविभक्तीनां प्रयोगं रिक्तस्थानेषु कुरुत।

(xiii) एषा धनराशिः .... अलम्।

(अ) उत्सवाय (ब) उत्सवे

(स) उत्सवम् (द) उत्सवस्य

(xiv) अहं इदानीम् .... विना एव स्वास्था भविष्यामि।

(अ) औषधीनाम् (ब) औषधिम्

(स) औषधिषु (द) औषधिः

(xv) त्वया अधुना .... मा प्रमदितव्यम्।

(अ) स्वाध्यायात् (ब) स्वाध्यायम्

(स) स्वाध्यायेन (द) स्वाध्यायेषु

(xvi) .... वामतः शिशुः शेते।

(अ) मातुः (ब) मात्रा

(स) मातरि (द) मातरम्

(xvii) माता .... स्निह्यति।

(अ) बालकेषु (ब) बालकानाम्

(स) बालकैः (द) बालकाभ्याम्

(xviii) .... विहीनः पशुः।

(अ) विद्याम् (ब) विद्यायाः

(स) विद्याः (द) विद्यया

JSUNIL TUTORIAL

8 अधोलिखितेषु वाक्येषु प्रकृतिप्रत्ययौ संयोज्य विभुज्य वा प्रदत्तविकल्पेभ्यः चित्वा लिखत।

(xix) अनुजेन प्रतियोगितायां तीव्रं .... (धाव् + क्त)

(अ) धावितः (ब) धाविता

(स) धावितम् (द) धाविताः

(xx) .... कपयः वृक्षम् आरोहन्ति। (कूर्द् + शतृ)

(अ) कूर्दन् (ब) कूर्दन्तः

(स) कूर्दन्तौ (द) कूर्दन्तम्

(xxi) रमया एतत् कार्यम् <u>आरब्धम्</u>।

Generated by CamScanner from intsig.com

(अ) आ + रभ् + शतृ (ब) आ + रभ् + शानच्
(स) आ + रभ् + क्त (द) आ + रभ् + क्तवतु

(xxii) सैनिका: देशाय किं न ....। (कृ + क्तवतु)

(अ) कृतवन्तौ (ब) कृतवान्
(स) कृतवनी (द) कृतवन्त:

(xxiii) कार्यं .... परिश्रमी जन: प्रसीदति। (कृ + शतृ)

(अ) कुर्वत् (ब) कृर्वन्तौ
(स) कुर्वन् (द) कुर्वन्तम्

(xxiv) युष्माभि: वृद्ध: प्रसीदति। (संव् + शानच्)

(अ) सेवामानम् (ब) सेवमाना
(स) सेवमान: (द) सेवमानेन

JSUNIL TUTORIAL

खण्ड : 'घ'

पठित-अवबोधनम् - 35 अङ्काः

9 **अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि उत्तर-पुस्तिकायां लिखत।** 5

स्वाति: नाम मुनि: यदा अग्रे गत्वा पश्यति तदा तत्र कुत्रचित् पर्वतात् जलबिन्दव: पतन्ति इति। तत् जलं च पतित्वा मधुरं संगीतं जनयन्ति स्म। एतत् ज्ञात्वा स: तृषाकुलतां विस्मृत्य वेगेन आश्रमम् आगतवान्। संगीतसाधनेषु प्रतिध्वने: उत्पादनार्थं य: सूक्ष्मक्रम: आवश्यक: तम् अनिष्टवान् स:।

I. एकपदेन उत्तरत।

(i) क: अग्रे गत्वा पश्यति ?

(ii) जलं पतित्वा कीदृशं संगीतं जनयन्ति स्म ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत।

ज्ञानं प्राप्तुं कस्य विस्मरणम् आवश्यकम् वर्णितम् अत्र ?

III. भाषिककार्यम् -

(i) "तम् अनिष्टवान् स:"। अत्र "स:" इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम्?

(अ) मुनये (ब) संगीताय (स) अन्वेषणाय (द) तस्मै

(ii) "जलं पतित्वा मधुरं संगीतं जनयन्ति"। अत्र वाक्ये किं विशेष्यपदं

Generated by CamScanner from intsig.com

प्रयुक्तम् ?

(अ) मधुरं (ब) संगीतम् (स) पतित्वा (द) जलम्

10 **अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत।**

आम्र! यद्यपि गता दिवसास्ते पुष्पसौरभफलप्रचुरा ये।

हन्त! सम्प्रति तथापि जनानां छाययैव दलयस्यतितापम्।।

I. एकपदेन उत्तरत।

(i) आम्रवृक्षः छाययैव किं दलयति?

(ii) सम्प्रति जनानाम् उपकारं कः वृक्षः करोति?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत।

सम्प्रति आम्रस्य कीदृशाः दिवसाः गताः?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत –

(i) 'अधुना' इति पदस्य पर्यायः श्लोके कः आगतः?

(क) यद्यपि (ख) तथापि

(ग) सम्प्रति (घ) गता

(ii) 'यद्यपि' इति पदस्य विपर्ययः श्लोके कः आगतः?

(क) सम्प्रति (ख) तथापि

(ग) दलयति (घ) दिवसास्ते

11 **अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत।**

JSUNIL TUTORIAL

Generated by CamScanner from intsig.com

जनकः राज्यम् अर्पयामि ?

अष्टावक्रः राज्यं भवदीयं नास्ति। एतत् वंशपरम्पराप्राप्तम्।

जनकः धनं ददामि ?

अष्टावक्रः धनं भवदीयं नास्ति। एतत् प्रजायाः सकाशाद् आगतम्।

जनकः शरीरं प्रयच्छामि ?

अष्टावक्रः आत्मा शरीरस्य अध्यक्षः, न भवान्।

जनकः स्वकीयं मनः समर्पयामि ?

अष्टावक्रः अस्तु इदम् एव अस्तु। दीयतां मे स्वमनः।

जनकः भगवन्! दत्तं मया स्वमनः भवते। सम्प्रति आदिशतु मां राजकार्याय।

1. एकपदेन उत्तरत
   1. मनसा शून्यः कः अस्ति ?
   2. शरीरस्य अध्यक्षः कः ?
2. पूर्ण वाक्येन उत्तरत

   राज्यं कीदृशं भवति ?
3. भाषिक कार्यम्
   1. भवते इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

      (क) जनकाय (ख) आत्मने

      (ग) राजकार्याय (घ) अष्टावक्राय
   2. अधुना इति अर्थे किं पदम् आगतम् ?

      (क) इदम् (ख) अस्तु

      (ग) सकाशात् (घ) सम्प्रति

12 अधोलिखितश्लोकयोः अन्वयं कुरुत - 5

क) नृत्यामि नित्यं धवलास्तरेषु,

संकेतिताङ्कैः प्रकटीकरोमि।

भावं जनानां हृदयेषु गूढं

JSUNIL TUTORIAL

Generated by CamScanner from intsig.com

कृष्णाननाऽऽलोच्य वदन्तु काऽहम्?

अन्वयः - नित्यम् 1______ नृत्यामि जनानाम् 2 ______ गूढम् 3 ______ संकेतिताङ्कैः 4 ______ 5 ______ अहम् का? आलोच्य वदन्तु।

(ख) यानस्याङ्गं हरेः शस्त्रं, चिह्नं भारतभूपतेः।

चलन्तं वर्तुलाकारं, यो जानाति स पण्डितः।।

अन्वयः - 1 ______ अङ्गम् हरेः 2 ______, भारतभूपतेः 3 ______ चलन्तम् 4 ______ यः 5 ______ सः पण्डितः।

13 **रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-** 5

1) मांसविक्रयणं धर्मव्याधस्य धर्मः आसीत्।

2) ज्ञानात् अहङ्कारः अपि जायते।

3) अन्येद्युः सः मुनिः धर्मव्याधम् उपागच्छत्।

4) अहं मातापित्रोः भक्तः।

5) तेन मे एतादृशं विज्ञानम्।

JSUNIL TUTORIAL

14 **अधोलिखितानि वाक्यानि कथाक्रमेण संयोज्य लिखत -** 5

(1) नगरपालः तन्तुवायं निरक्षरं मत्वा राजसभाम् नयति।

(2) एकः तन्तुवायः तन्तुवयनेन जीविकाम् अर्जयति स्म।

(3) वस्तुतः तन्तुवायः अपि कविः आसीत्।

(4) राजा तन्तुवायस्य पदयोजनां प्रशंसति पारितोषिकं च यच्छति।

(5) नगरपालः नगरे कमपि निरक्षरं जनं वा न अपश्यत्।

(6) एकदा एकः विद्वान् लक्ष्मीधरः भोजराजस्य सभाम् आगच्छति।

(7) तन्तुवायः एकेन पद्येन स्वपरिचयं यच्छति।

(8) भोजराजः नगरपालं कमपि मूर्खं जनं नगरात् निष्कास्य लक्ष्मीधरं वासयितुम् आदिशत्।

(9) सः विद्वान् द्रविडदेशीयः आसीत्।

(10) राजा तेन प्रसन्नः भवति।

Generated by CamScanner from intsig.com

15 रेखाङ्कितशब्दानाम् अर्थान् विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत।

क नगरपालं समाहूय आदिश्यताम् यत् विदुषे निवास व्यवस्थां कारयतु।

(1) एकत्रितं कृत्वाः (2) आह्वानं कृत्वा (3) सम्मिलितं कृत्वा

ख निष्क्रम्य पुनः नगरपालेन सह प्रविश्व।

(1) निरर्थकं (2) बहिः गत्वा (3) निःसार्य

ग क्षमी दाता गुणग्राही स्वामी पुण्येन लभ्यते।

(1) वृक्षः (2) स्वीकारं (3) क्षमाशीलः

घ भो नगरपाल! त्वं भूयः नगरं याहि।

(1) पश्य (2) गच्छ (3) रक्ष

ङ अहम् त्रुटितान् तन्तून् संयोजयामि।

(1) जन्तवः (2) सूत्रान् (3) बाणम्

-oOoOoOo-

JSUNIL TUTORIAL

Generated by CamScanner from intsig.com